

TÜRKİSTAN BAĞIMSIZLIK HAREKETİ

Sabit Orçun ÇAPKAT*

Rus ordularının 1552 yılında Kazan'a girmeleri ve Rusların Asya'ya yayılmaları 1979 yılında Afganistan işgaline kadar sürmüştür. Takvim yaprakları 1905 senesini gösterirken Japon Birlikleri Rus Ordularını Asya'nın doğusunda yenilgiye uğratmış ve bu yenilgi Rus Ordularının yenilemez olduğu düşüncesini ortadan kaldırmış ve Türkistan Bağımsızlık Hareketi'ni hızlandırmıştır. Birinci Dünya Savaşı başlamış ve Çarlık orduları Avrupa sınırlarında büyük yenilgiler almaya başlamıştı. 25 Haziran 1916'da çar tarafından o güne kadar askerliğe alınmayan Orta Asyalıların orduya alınması kararı verildi. Orta Asyalılar orduya alınacaktı fakat savaşmak için değil savaşan Rus orduları için saklanacak çukurlar kazacaklardı. Bu kararın üzerine 'MİLLİ KIYAM' adı verilen büyük bağımsızlık hareketi başladı. Sovyetler bu bağımsızlık hareketi bir 'BASMACI HAREKETİ' olarak adlandırdı. Basmacı hareketi Ruslar tarafından Türkmenistan, Başkurdistan ve Kırım'da faaliyet gösteren çeteciler için kullanılmıştır. Türkistanlılar hiçbir zaman kendilerini Rusların 'çeteci, haydut' kavramlarıyla bağdaştırmamış ve kendilerini 'İslam askerleri, vatan müdafaacıları ve Türkistan azatlığının askerleri' olarak nitelendirmişlerdir.

Çarlık buyruğunu yeren ilk toplu gösteriler 11 Temmuz 1916'da Taşkent'te yapıldı. Çarlık polisi bu gösteriyi bastırmak için eylem yapan kişilerin üstüne ateş açtı ve birçok kişiyi gözaltına aldı. Bu olayın ardından birçok bölgede çarlık yönetimine karşı gösteriler yapıldı. Margilan, Andican ve Hokand'da yapılan toplu gösteriler, Akkurgan, Akmescit ve Kancagali'da Rus görevlilerine karşı silahlı saldırılar oldu. Cizzaklılar Moskova'ya giden demiryolunu kestiler ve kendilerine savunmak için birlik oluşturdular. Bu olan olaylara karşıda Ruslar ayaklanmaları bastırmak için girişimlerde bulundular. Ağustos ortasına gelindiğinde Orta Asya'daki bağımsızlık hareketleri yayıldı. 1916 ve 1917 arasında yer alan bu olaylar sırasında 1 milyondan fazla Türkistanlının kırıldığı ve bastırıldığı belirtiliyor.

Bolşeviklerin ihtilal yapmasıyla Orta Asya milletine bağımsızlık sözü verilmiş ve Orta Asyalılar bu sözlere dayanarak bağımsızlıklarını ele almak için girişimlerde bulundular. Aralık 1917'de , Hokand başkent olmak üzere, Bağımsız Türkistan'ın kurulduğu duyuruldu. Başkurtlar, Ocak 1918'de bağımsızlıklarını açıkladılar. Tatarlarda bu yoldaydı. 1918 yılının yazında Azerbaycan Türkleri Cumhuriyet kurdular. Bu çabalar Sovyetlerin Avrupa'dan getirdiği asker sayısı 106 bin olan ve toplamda 200 bini bulan askerlerle bastırılmıştır.

* Trakya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Birinci Sınıf Lisans Öğrencisi

Enver Paşa'nın 8 Kasım 1921'de Türkistan'a gelip başa geçmesiyle Türkistan Bağımsızlık Hareketi daha da şiddetlendi. Enver Paşa'nın Türkistan'daki millî mücadelelerin başkumandanı olmasından sonra Ruslar önemli kayıplar verdiler ve 19 Nisan 1922'de barış istemek zorunda kaldılar. Fakat Enver Paşa, "Barış antlaşmasının ancak Türkistan topraklarındaki Sovyet askerlerinin çekilmesinden sonra söz konusu olabileceğini belirterek" bu teklifi reddetti. Bu sıralarda Semerkant şehrinde Türkistan Türk Müstakil İslâm Cumhuriyeti kurulmuştu. Yıllardır bütün Türkistan'ı ele geçirmek için savaşıyor ve Türkistan'dan çekilmek niyetinde olmayan Sovyetler daha şiddetli saldırılara başladılar. 1922'de Sovyetler 'in genel bir saldırıya geçmesi üzerine Basmacı liderleri birbirlerinden ayrılmak zorunda kaldılar ve geçici Türkistan hükümeti dağıldı. 4 Ağustos 1922'de Belcivan'a giren bir Sovyet birliğine karşı bizzat yakın muharebeye katılan Enver Paşa on bir Rus'u öldürdü, fakat karşı tarafın makineli tüfek ateşi altında kendisi de şehit oldu. Enver Paşa'nın ölümüyle bu hareket sona ermedi. 1924 senesinde bu hareketin ikinci dönemi başladı ve mücahitler silah buldukça savaşımaya devam etti ve bu harekette 1935 senesinde Ruslar bu mücadeleye kesin olarak son verdiler. Bu hareketlerin başarısız olma nedenleri olarak şunları sayabiliriz; bu hareketi yönlendiren ateşleyen insanların ayrı bölgelerde tek başlarına savaşımaya çalışması yani merkezi bir askeri yapı oluşturamamaları. İkinci olarak dışarıdan askeri ve mali destek alınamaması ve üstün silahlara sahip olan Rus birliklerine karşı yeterli derecede silah ve askeri malzemeye sahip olunamaması olarak gösterebiliriz.

Sonuç olarak baktığımızda Türkistan Bağımsızlık Hareketi başarıya ulaşamamıştır ve 70 sene sonra gelecek olan bağımsızlık daha erken bir tarihte elde edilememiştir fakat Ruslar bu harekete karşı kazandıkları başarıları tarihlerinin kahramanlık sayfaları olarak kabul ederler. Dışarıya karşı haydutluk olarak tanıttıkları bu hareketlerin birçok Sovyet kumandanı ve aydını tarafından bir millî mücadele olduğu itiraf edilmiştir. Nitekim Sovyet ordularının Türkistan cephesi kumandanı olan Frunze Basmacılığın çetecilik olmadığını, eğer böyle olsaydı onların daha önceden ortadan kaldırılabilirdiğini ifade ederken Sovyet Rusya komiseri olarak savaşımlara katılan Skalov, "Basmacılık Türkistan halkının yabancı hâkimiyetine karşı millî isyandır" demektedir. Türkistan'da Sovyet hâkimiyetini kuran Valeriy Kuybesev ise "bu hareketi sadece bir haydutluk kabul etmenin yanlış olacağını, onun siyasî bir inkılâp olduğunu" söyler. Ginzburg ve Vasilevskiy adlı Sovyet komiserleri de, "Basmacıların gayesi, Türkistan'ı Rusya'dan kurtarmak ve zulüm bir Türkistan kurmaktan ibarettir" derler. Sovyet edibi Boris Pilnyak ise, "Basmacılar isim ve şeref sahibidirler" demiştir.

